

УДК 37.032

Тетяна ГОРОХІВСЬКА

м. Суми

ПЕДАГОГІЧНЕ ПРОЕКТУВАННЯ МОДЕЛІ ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ІСТОРІЇ

Наводиться опис теоретичного обґрунтування педагогічної моделі та її впливу на процес формування світоглядної культури майбутніх учителів історії в процесі їх професійної підготовки. Проаналізовані теоретичні основи, цілі, умови, структурні компоненти і особливості педагогічного проектування світоглядного розвитку особистості.

Гуманізація і демократизація як пріоритетні напрями розвитку освіти в сучасному українському суспільстві висувають найвищі вимоги до професійного рівня вчителя, його духовно-морального обличчя, світоглядного розвитку.

У зв'язку з цим особливою актуальністю набуває проблема формування світоглядної культури майбутніх вчителів, як фундаментальної, універсальної і цілісної характеристики особистості. Стрижневе значення в ній відіграють світоглядна спрямованість і позиція особистості по відношенню до історико-культурних традицій суспільства і професійної діяльності, інших людей і самої себе, світу в цілому. Глибокий духовно-практичний смисл світоглядної культури забезпечується єдністю теоретичного і діяльнісного відношення людини до оточуючої дійсності. Способами її цілісного світоглядного освоєння виступають гармонійне світовідчуття, позитивне світосприйняття, гуманістичне світорозуміння.

Метою пропонованої статті є висвітлення деяких аспектів експериментального дослідження ефективності авторської педагогічної моделі формування світоглядної культури майбутніх вчителів історії (див. схему 1).

Підґрунтям для проектування моделі педагогічного впливу на становлення світоглядної культури в умовах фахової підготовки майбутніх вчителів стали вагомі наукові здобутки В.П. Андрущенка, В.Г. Афанасьєва, С.У. Гончаренка, П.С. Дишльового, В.П. Іванова, А.М. Колодного, І.С. Кона, О.М. Леонтьєва, В.Ф. Паламарчука, Н.І. Соболевої, В.Г. Табачковського, В.І. Шинкарука, О.І. Яценка та ін.

Слід зазначити, що мету формування світоглядної культури особистості ми розглядаємо у якості синтетичної моделі навчання. У зв'язку з чим, головним є забезпечення умов цілісної організації навчально-пізнавальної діяльності зі світоглядно розвиваючого освоєння студентами фахових дисциплін.

Виходячи з аналізу теоретичних основ педагогічного проектування¹²³, у організаційно-методичному плані для викладача першочерговим завданням є поста-

¹ Молибог А.Г. Вопросы научной организации педагогического труда в высшей школе. – М.: Высшая школа, 1971. – 396 с

² Сергеева В.П., Грицаева С.В. Основы управления педагогическими системами. – М.: МГИО, 1999. – 93 с

³ Шиянов Е.Н., Котова И.Б. Развитие личности в обучении. – М.: "Академия", 1999. – 288 с.

новка цілей педагогічної діяльності. Становлення світоглядної культури у педагогічному плані відбувається з урахуванням викладачем актуальних цілей життєдіяльності студентів, їх духовних потреб, професійних інтересів, ціннісних пріоритетів, соціальних устремлінь в рамках світоглядного саморозвитку особистості у ВНЗ. Педагогічним засобом при цьому виступає діагностування студентів згідно показників і проявів світоглядної культури особистості з метою виявлення її рівня. Саме результати такого діагностування виступають базою для формування цілей і завдань світоглядного розвитку особистості у процесі фахової підготовки. Таким чином, проектування моделі світоглядно розвиваючого навчання майбутніх вчителів історії повинно плануватись як предмет значущої і самостійної для студентів діяльності, в якій вони виконують роль ініціаторів і співавторів світоглядного саморозвитку. Підкреслимо, що тільки в таких умовах зміст навчально-пізнавальної діяльності можна розглядати у якості ціннісної основи для організації шляхів формування світоглядної культури особистості, що реалізуються в самостійній роботі студентів.

Схема 1. Педагогічна модель формування світоглядної культури майбутніх вчителів історії у процесі фахової підготовки

Виходячи з концепції особистісно орієнтованого і особистісно розвиваючого навчання⁴⁵, вищезазначені педагогічні умови цілісної підтримки світоглядного становлення особистості забезпечують організаційно-педагогічний вплив на студента, через творчу суб'єкт-суб'єктну взаємодію спрямовуються на організацію самими студентами професійно, соціально, духовно розвиваючої діяльності. В результаті чого, планування викладачем педагогічних умов формування світоглядної культури особистості направлене на змістовну і активну взаємодію викладача і студентів; обмін і взаємодоповнення їх професійно і соціально направлених ініціатив; допомогу викладача під час діагностики здібностей і можливостей студентів згідно напрямів світоглядного розвитку особистості. Одночасно, для забезпечення активного включення студентів у навчально-пізнавальну діяльність і посилення функції самоуправління світоглядним саморозвитком особистості у навчанні, планується комплекс розвиваючих умов.

Таким чином, проектування викладачем моделі педагогічного впливу на процес формування світоглядної культури в умовах фахової підготовки має наступні особливості:

- забезпечує зв'язок змісту навчального матеріалу з властивостями світоглядної культури особистості, розвиток яких є метою діяльності студентів і викладача;
- організовує педагогічне управління педагогом і самоуправління студентами навчальною діяльністю, яка орієнтована на вирішення завдань світоглядного розвитку і саморозвитку особистості;
- включає в себе і конкретні напрями дій суб'єктів навчального процесу, і комплекс педагогічних технологій, направлених на стимуляцію активної позиції студентів у світоглядному саморозвитку і діалогову основу навчання.

Ми визначаємо педагогічне проектування з формування світоглядної культури особистості як інтегративний вид діяльності і зазначаємо в ньому наступні структурні компоненти: цільовий, змістовний, технологічний, контрольно-оцінюючий.

Цільовий етап представляє собою конкретизацію цілей і завдань формування світоглядної культури особистості у процесі вивчення студентами історичного факультету фахових дисциплін. Педагогічна мета формування світоглядної культури особистості має соціально-психологічну природу, тому що направлена на прирощення і динаміку у когнітивній, емоційно-ціннісній, мотиваційній, вольовій, діяльнісній сферах особистості і визначається нами у такому формулюванні – підготовка світоглядно свідомого, наділеного духовною і вольовою зрілістю, професійно і соціально компетентного фахівця.

Однак, констатувати досягнення означеної мети можна лише згідно зовнішніх прикладів соціально направленої поведінки і творчої активної навчально-пізнавальної діяльності студентів. Тому виникає необхідність визначення педагогічних завдань освоєння студентами історичного факультету фахових дисциплін і ідентифікації результатів даного освоєння шляхом зазначення зовнішніх прикмет того, що студенти повинні знати і уміти, виходячи з показників формування світоглядної культури особистості. Таким чином, мета діагностично перевіряється, а

⁴ Гусак П. Підготовка учителя. – Луцьк, 1999. – 278 с.

⁵ Мудрик А.В. Личностный подход в воспитании / Магистр і. – 1991. – № 4. – С. 6-16

такі процедури як оцінка, самооцінка, діагностика, самодіагностика результатів навчання виконують роль зворотного зв'язку у процесі реалізації завдань світоглядного розвитку студентів і слугує методичним засобом педагогічної корекції.

Конкретизуємо мету становлення світоглядної культури особистості за допомогою постановки наступних завдань:

- світоглядно свідоме засвоєння майбутніми спеціалістами освітньої галузі фахових історичних знань, системно і науково усвідомлених, ціннісно, соціально і індивідуально значущих;

- формування особистісного, емоційно-ціннісного, позитивного відношення, почуття особистої причетності і патріотичної гордості у студентів історичного факультету до національних духовних цінностей, історії, моральних норм і принципів суспільства, світоглядних ідеалів, історико-культурних традицій;

- формування у студентів умінь самоорганізації навчально-пізнавальної діяльності і саморегуляції поведінки, що відбуваються на основі позитивного самоприйняття, адекватної самооцінки своїх здібностей, творчого проектування майбутньої освітньої діяльності;

- формування у майбутніх вчителів соціальної направленості світоглядної позиції, що виявляється у поглядах, ціннісних переконаннях, особистісних світоглядних орієнтаціях на духовні національні ідеали, моральні норми і принципи особистої поведінки;

- розвиток у студентів здібності до самостійного застосування набутих знань, принципів, переконань, професійних умінь і навичок, що досягається у педагогічній практиці, науково-дослідній діяльності.

Змістовний етап педагогічного проектування представляє напрями діяльності студентів і викладача, як активних суб'єктів світоглядно направлено навчального процесу. Викладач у світоглядному аспекті структурує і конкретизує зміст навчальної дисципліни на основі реалізації принципів генералізації знань, науковості освоєння студентами пізнавально-ціннісної інформації. Це утворює основу для формування системного світорозуміння і діалектичних навичок мислення. Для досягнення світоглядно розвиваючої мети і завдань фахової підготовки викладач підбирає методичні і дидактичні засоби у складі освітніх технологій, методів і форм навчання, способів контролю і діагностики.

Формування морального світоусвідомлення студентами соціальних цінностей і почуття особистої відповідальності за їх збереження відбувається шляхом акцентування викладачем в матеріалі, що вивчається, соціальних норм, моральних принципів, національних історико-культурних цінностей. При цьому принципом, яким керується викладач, є принцип національно-культурної спадковості. В той же час, важливим є висвітлення міжпредметного зв'язку з іншими дисциплінами загальноосвітнього, соціально-економічного, гуманітарного і психолого-педагогічного циклів. Професійне і соціальне спрямування особистості, позитивне світосприйняття у студентів формує життєво-практична направленість фахового навчального матеріалу.

Для формування у студентів самостійної позиції по відношенню до переконаності у соціальній значущості діяльності з дослідження, викладання, популяриза-

ції національної історії, досягнень української культури, і для розвитку активного самовідношення особистості, студентам пропонується комплекс практичних світоглядно розвиваючих завдань з предметів. Мета даного комплексу – “занурення” студента під час виконання завдань у ціннісний контекст освоєння змісту навчальної дисципліни. Важливою при цьому є педагогічна підтримка у студентів формування потреби в самоосвіті, творчій самореалізації особистості, побудові ціннісного смислу у набутті знань і уявлень про майбутню освітню діяльність.

Одночасно, педагог планує розвиваючі технології і умови навчання, які направлені на підтримку самостійної роботи зі світоглядного розвитку особистості. Завдяки чому студенти:

- організовано включаються у навчально-пізнавальну діяльність з освоєння фахових дисциплін і закріплюють свою спрямованість на становлення світоглядної культури особистості;
- формують самостійний досвід здобування наукових знань як основи світорозуміння і світосприйняття, адекватного самовідношення особистості;
- формують позитивні уявлення про себе, адекватну самооцінку особистості, як основу соціальної направленості фахівців і їх позитивного світосприйняття;
- накопичують самостійний досвід активної, творчої і професійно компетентної діяльності, уміння самореалізації, вольової саморегуляції, як основ світоперетворення і самоперетворення особистості;

Реалізація вищезазначених напрямів і формування самостійної позиції світоглядно усвідомленої пізнавальної діяльності утворює індивідуальний план світоглядного саморозвитку особистості на ближню і дальню життєві перспективи. Даний план виступає основою для дій майбутніх фахівців у напрямі світоглядної самоактуалізації особистості і формуванні світоглядної культури в умовах навчання у ВНЗ. Таким чином, педагогічна мета світоглядного розвитку майбутнього фахівця і цілі студентів щодо професійно і соціально орієнтованого освоєння ними фахових історичних дисциплін співвідносяться у якісних параметрах розвитку особистості у навчанні.

Базовий зміст історичних дисциплін структурується в залежності як від мети і завдань професійної та соціальної самоідентифікації, так і від мети і завдань особистісного самоствердження у сформованих світоглядних переконаннях, ідеалах, позиціях в процесі навчальної діяльності у ВНЗ.

У відповідності до мети, критеріїв і показників формування світоглядної культури особистості, викладач визначає стан параметрів світоглядного розвитку особистості і якість освоєння студентами фахових історичних дисциплін.

Зміст *технологічного етапу* у педагогічному проектуванні представляє собою розробку комплексу розвивальних технологій, які спроектовані з урахуванням умов організації навчальної, позанавчальної і самостійної діяльності студентів з вивчення фахових історичних дисциплін.

В умовах організації навчальної діяльності плануються системно, проблемно і ціннісно інформуючі технології в процесі проведення проблемної лекції, проблемного семінару, спілкування-діалогу, навчальної дискусії, розв’язання творчих ситуацій і практичних завдань з предметів.

В умовах організації позанавчального часу – соціально орієнтовані, діяльнісно закріплюючі технології проведення навчальної експедиції, організації науково-дослідної, проектно-творчої роботи студентів, ознайомчої екскурсії, підготовки пам'яткознавчих проблемних виставок.

В процесі самоорганізації студентами пізнавальної діяльності, педагогу важливо планувати суб'єктивно і рефлексивно активізуючі технології самопідготовки до навчальних занять з предметів, творчого проектування, підготовки просвітницької лекції.

Застосування освітніх світоглядно розвиваючих технологій покликане практично забезпечувати діалоговий принцип у взаємодії викладача і студентів, студентів у навчальній групі, студентів і громадськість. Що як раз і закріплює соціальне спрямування, комунікативні і творчі якості особистості, розвиває почуття особистої причетності до національних духовних історико-культурних процесів.

Контрольно-оцінюючий етап педагогічного проектування моделі формування світоглядної культури особистості передбачає діагностичний контроль якісних змін у структурі світоглядної культури особистості, адекватну педагогічну оцінку як отриманих світоглядно важливих результатів навчання, так і ефективності організації світоглядно розвиваючої навчальної діяльності студентів.

Важливо зазначити і наявність у даному етапі самоконтролю, самодіагностики, адекватної самооцінки студентами світоглядних новоутворень. На основі зазначеного контролю і самоконтролю організується педагогічна корекція і самокорекція майбутніми фахівцями зафіксованого рівня світоглядної культури особистості.

У організації таких коректуючих дій враховуються як індивідуальні здібності (інтелектуальні, творчі, комунікативні) студентів, так і завдання досягнення єдності у проявах ціннісної свідомості, активної самосвідомості і соціально усвідомленої поведінки особистості в умовах фахової підготовки. Педагогічними засобами при цьому є випереджувальне і поточне світоглядно направлене консультування студентів, ціннісно орієнтовані лекції і бесіди викладача в умовах вивчення фахової дисципліни. В даний перелік включаються і світоглядно розвиваючі стратегії і плани, розроблені студентами в рамках застосування технологій, що організовують самоосвітню діяльність студентів.

Таким чином, в наслідок системного проектування розроблено обґрунтовану педагогічну модель впливу на процес формування світоглядної культури особистості майбутніх вчителів історії у процесі фахової підготовки.

Стаття надійшла до редакції 21.11.2008

Татьяна ГОРОХИВСКАЯ

Педагогическое проектирование модели формирования мировоззренческой культуры будущих учителей истории

Резюме

Приводится описание теоретически обоснованной педагогической модели влияния на процесс формирования мировоззренческой культуры будущих учителей

истории в процессе профессиональной подготовки. Проанализированы теоретические основы, цели, условия, структурные компоненты и особенности педагогического проектирования мировоззренческого развития личности.

Tetiana GOROHIVSKA

**Pedagogical Planning of the Model of Forming of the World Outlook
Culture of Future Teachers of History**

Summary

The theory grounded pedagogical model of influence is brought on the process of forming of the world outlook culture of future teachers of history in the process of professional preparation is given. Theoretical bases, aims, terms, structural components and features of the pedagogical planning of the world view development of personality is analyzed.